

JOAN TUNEL I TORRES

RAMON COTS I ESCRIGAS,
ESTUDIOS DE L'AGRICULTURA

IV Congrés d'Història de la Medicina Catalana
Poblet, 7-9 de juny de 1985
Actes, Volum III

Amb aquesta comunicació volem fer conèixer, encara que resumidament, alguns aspectes de la biografia del Metge Cots, que és en curs d'elaboració. Primer indicarem alguns punts de la seva vida que ens ajudaran a emmarcar el seu interès per l'Agricultura i després resumirem el comentari, que l'enginyer tècnic agrícola Tomàs Castells ha preparat per al llibre, sobre un text del nostre Metge Cots: "Apunts d'Agricultura".

Ramón Cots i Escrigas (1857-1933) fou un metge que condicionà l'exercici de la seva professió a la vida de pagès. En la seva joventut, al moment de formar la seva personalitat, va haver de resoldre diversos problemes -sempre interrelacionats- entre termes o opcions gairebé antitètics:

a. Els estudis de Medicina l'enfronten amb la tradició de "metges empírics" de la seva família; el seu avi Antoni Cots i Galobardes fou un remeier famós per les contrades del Baix Berguedà. Així, a tercer curs d'universitat, ja el trobem fent una llista exhaustiva i crítica dels remeis empírics del seu temps, alguns dels quals ell mateix utilitzarà més endavant.

b. El contacte amb la Medicina positivista i amb companys que es declaraven ateu i materialistes l'enfronten amb la religiositat de la seva casa pairal de tipus tradicional. Intenta una síntesi personal entre Religió i Ciència: els seus principis religiosos, que a vegades podrien qualificar-se d'integristes, mai no impediran la seva investigació en Medicina i en Agricultura; per això tal vegada podríem explicar-nos que els anys 20, o abans, volia publicar el "Manual de los Casados" -prohibit per la censura aclesiàstica-, que és una síntesi de consells morals i d'higiene sexual de mal assumir per l'església contemporània.

c. El seu apassionament religiós el mena, encara, a un altre dilema: ser missioner o fer d'hereu a casa seva. Resol que serà hereu sense deixar de pensar en les missions (els seus escrits en castellà tenen aquesta finalitat; divulgar les seves idees a Hispanoamèrica) i procurant divulgar la fe entre els seus veïns; a aquests ideals supeditarà, més d'una vegada, la seva mateixa heretat.

d. Finalment l'últim gran dilema: la Medicina o l'Agricultura. Aquesta qüestió apareix molt als seus escrits i no queda mai clarificada del tot; ell es creu més dotat per a l'Agricultura i els seus veïns, pagesos, només el valoren com a metge, però avui dia els del seu poble comencen a valorar-lo també com a pagès. Tot i optant per les dues, posa clarament la medicina al servei de la pagesia (els seus veïns i la seva família).

Ramon Cots i Escrigas fou l'hereu de Les Cots de Sant Joan de Montdarn, un poblet que forma part del municipi de Viver i Serrateix de la comarca del Berguedà. Com a hereu, fou educat en un col·legi de molta anomenada, el de Sant Miquel de Vic, i, a més, li fou donada carrera: Medicina. Va començar a exercir de metge a Girònela, però el 1884 mor el seu pare i s'ha de fer càrrec de la seva casa pairal.

Les Cots és una masia antiga i molt important a la seva rodalia. Al voltant de la casa podem assegurar restes humanes del s.XII, com a mínim; l'existència d'una dependència anomenada "presó" i el mateix nom provinent de CURTES ens fa pensar en un centre administratiu d'època medieval. El primer document de la casa és del s. XIV i ja suposa un habitatge normal. La construcció actual (tres cosos simètrics, planta rectangular; porta principal orientada a migdia, teulada amb quatre vessants i a més, una àmplia i elegant eixida perpendicular a la façana) mostra una època de gran puixança a finals del s.XVII i principis del XVIII.

Quan el Metge Cots, però, se'n fa càrrec, es troba amb un seguit de problemes econòmics: alguns de comuns a d'altres grans masies de l'època, derivats del cost social de les guerres carlines i de les desamortitzacions del s.XIX (v. IGNASI TERRADES, El món històric de les masies, Ed. Curial); la casa pairal és plena de gent, jornalera i masovera que viuen a la casa mateix (ho podem entreveure a l'article de JOAN TUNEU, Com escriurem el nom de les nostres cases (apèndix) dins MONTBORDO n.º 8); en aquella data, a més, la família és composta per la madrastra i diversos germans i germanastres, algun d'ells molt petit. Un cert paternalisme, però, sobretot, el seu sentit de responsabilitat fins a l'escrúpol fan que s'estimi més adoptar solucions més humanes (i més lentes) que no pas les econòmiques (més eficaces, però no tan humanes). És en aquest primer contacte amb la seva propietat quan començarà a dedicar-se d'una manera intensiva a l'estudi de l'agricultura, bo i aplicant el mètode positivista après a la universitat: observar i experimentar; fruit d'aquest estudi són els "Apunts d'Agricultura" ja esmentats.

A finals del 80 el tornem a trobar bo i exercint la medicina a Gargallà i, més tard, a Solsona, on obté -segons que sembla- un bon prestigi professional i, per tant, comença a gaudir, amb la seva dona i els seus fills, d'una bona posició fins i tot econòmica. Però quan acaba el seu contracte amb l'Ajuntament decideix d'abandonar el que havia aconseguit i se'n torna cap a la casa pairal per no moure-se'n més. Els anys 90 serà un dels primers metges especialistes que, un dia a la setmana, visitarà a Manresa; però fins i tot deixarà aquesta activitat davant d'escrúpol que algun dels pagesos veïns pogués trobar-se desassistit.

A les Cots de Sant Joan de Montdarn es dedicarà a menar la seva propietat, bo i executant les seves idees de reforma agrícola i exercint generosament de metge rural; tot sempre al servei de la pagesia. Els seus "ingressos" com a metge han de consolidar, teòricament, la seva heretat per així servir els seus ideals religiosos: les missions i l'educació religiosa -però també professional i social- dels pagesos. Aquesta preocupació per l'educació religiosa pot ser concretada en dues institucions: la "Germandat de Sant Urbici" i els "Masovers dels pobres".

La primera encara existia a Viver i Serrateix en començar la

guerra civil de 1938. Era una assegurança per a casos de malaltia, en què la família afectada rebia ajuda econòmica (un tant estipulat) i humana (hi havia un torn de vetlles de malalts), a més de la deguda assistència mèdica gratuïta.

La segona sembla que no va arribar a funcionar, era massa ambiciosa per un home sol. Els "Masovers dels pobres" volia ser una mena d'escola agrícola on els joves de cada poble o municipi viurien en comunitat dedicant-se a la vida religiosa i a l'estudi i pràctica de l'Agricultura; la seva finalitat, doncs, era reunir gent piadosa dedicada a l'oració i a l'Agricultura en benefici de la fe i de la promoció de la pagesia. Aquests "monjos" no feien els vots tradicionals i, per això, podien casarse, si s'esqueia, i, en aquest cas, percebien un dot proporcional al que haurien guanyat aquells anys de convent.

En fi, aquests serien els trets biogràfics que ens han semblat més interessants per a enquadrar un petit resum d'algunes idees del comentari dels ja citat Tomàs Castells als "Apunts d'Agricultura" de Ramon Cots i Escrigas, el "Metge Cots".

III

Aquests "apunts" ocupen unes 345 planes manuscrites de format foli d'un llibre de comptes de la família, amb coberta de pergamí. Hom pot distingir-hi, clarament, dues parts; en la primera, predomina l'anotació espontània i puntual de consells rebuts, experiències i hipòtesis (p.1-193); en la segona, força semblant a la primera, hi veiem més prudència en l'elaboració d'hipòtesis (fins a la 345 aproximadament, ja que hi falta algun full del final).

El text -ho acabem d'indicar- és un conjunt de consells tradicionals, d'observacions i dades d'experimentació dels seus veïns i, també, seves. L'estil és dens i enfarfegat i, en algun punt, resulta de lectura difícil, però, en canvi, d'altres vegades se'ns mostra senzill i amè; les nombroses citacions li donen un caliu humà. Aquests "apunts" vénen a ser, de fet, un inventari dels seus coneixements i dels dels pagesos de la seva època (amb les seves creences, encerts i errors). I, sobretot, mostren el seu mètode de treball que ell mateix va aplicant amb una dedicació i un esforç exemplars per tal de superar els coneixements de l'època i progressar. No es basa en llibres contemporanis i procura crear un treball propi a partir de la pròpia experiència.

Ben aviat podem esbrinar un procés força característic: observa la realitat minuciosament, va recollint totes les opinions que pot, va elaborant teories d'un manera continuada, a més d'hipòtesis, propostes,... sempre amb referències econòmiques; i finalment sembla que va comprovant personalment les seves teories i explicacions, la qual cosa li origina molts maldecaps, fins i tot econòmics.

A la primera part és on recull més informacions, de les quals sempre anota la referència: autors que van des del Dr. Planelles, catedràtic d'història natural, als veïns "Caïderes vell", les majordones de Serrateix, la Marieta,... Les recull totes encara que siguin contradictòries. També cita gent d'altres pobles i alguna font bibliogràfica, encara que poques, com el "Calendari de Sant Isidre" (1878), la "Gaceta Agrícola" (1883), d'on treu les últimes innovacions (remeis per als caps, sistemes de desfibrar canem,...).

Es molt objectiu i raonable quan parla de conreus i, una hora o altra, detalla tots els conreus del seu temps. Pren molta importància

la rotació de conreus, sobre la qual fa diverses propostes encertades, basades principalment en la trepadella. Té bones idees sobre adobs, la importància del fòsfor, l'efecte i el valor del fems i les limitacions dels "formiguers", adob corrent al seu temps; diu clarament: "els formiguers sols serveixen per esponjar la terra". Fa també un estudi comparatiu entre el blat i el blat de moro, en el qual destaca la seva preocupació per aprofitar tots els productes, encara que siguin secundaris com les mateixes fulles. Té la idea d'aprofitar tots els recursos econòmics de la casa i així parla de fer horts a les rieres, construir vivers, aprofitar boscos,...

Pel que fa al bestiar, parla de les espècies més conegudes i, sobretot, se centra en les gallines, tan freqüents arreu que fins i tot constitueixen una unitat usual per fer tractes, censos, arrendaments, ... En aquest camp arriba a fer càlculs realment sofisticats i mostra preocupació per trobar una bona raça: "Al Torn -diu- es veu que hi ha una gallina quasi negra que pon tot l'any cada dia amb rares excepcions". Tècnicament demostra tenir idees admirables que s'avancen al temps; quan a les cases no en tenien gaire més d'una dotzena a l'aire lliure i quan els manuals d'agricultura contemporanis ni en parlaven, quan no hi havia pinsos compostos, ni antibiòtics ni races selectes, Ramon Cots i Escrigàs proposà d'explotar-les en condicions i atencions molt semblants a les actuals: recomana tancar-les en granges ben orientades i ventilades i subministrar-los llum i escalfor durant tot l'any; es preocupa de les incubadores, la selecció i renovació de ponedores i d'una alimentació equilibrada i complementada amb minerals.

A mida que avancen les observacions, ell va elaborant teories i hipòtesis gairebé contínuament, contemplades des de diversos punts de vista i amb valor desigual. Quan arriba a alguna conclusió, el Metge Cots la comprova, sempre a càrrec seu (a casa seva o al poble) i amb tots els condicionants de l'època (tècnics, econòmics, humans, ...). Aquesta tasca havia de superar per força un home sol sense tecnologia i amb uns coneixements empírics, limitats com eren en aquell temps. Sembla endevinar-se en aquests "apunts" -i així fou en moltes ocasions- un ambient escèptic, si no hostil, dels seus coetanis. Va obtenir èxits i fracassos, ja ho reconeix ell mateix; si bé bona part d'aquests fracassos foren deguts més als problemes de mercat i comercialització que no pas als elements de la hipòtesi. (com per ex. aquell ufanós estoc d'enciams que, després, no podia vendre). Aquelles provatures podien arribar a ser ruïnoses a càrrec d'un sol pagès, per això a la p.178 parla de deutes reiterats i acaba la primera part d'aquesta manera: "Vàries teories i càlculs exposats en aqueixos Apunts d'Agricultura fets per mi Ramon Cots són exagerats, no surten bé a la pràctica, no els proveu. Gallines, "tocinos", arrendaments i esperances de la terra, tot m'ha sortit malament. Se necessitaria ser criat amb l'experiència de les coses, saber vendre i comprar, estar desocupat per a això, tenir dependents a propòsit, tenir prou menjar, fora destorbs de mal temps, tenir sort, etc.etc.; però ara sempre ho fa una cosa o altra i els mil "percances" arüfnen la butxaca i el cervell".

"El Metge Cots -diu textualment Tomàs Castells- cospa com pocs el sentit més realista de l'agricultura com una ciència, una tècnica al servei de l'home, per a proporcionar-li un profit; l'Agricultura com una empresa de la qual ell és l'empresari". Quan en parla, doncs, no fa cap concessió al bucolisme ni s'entreté a configurar una ciència només especulativa; totes les teories i hipòtesis estan en funció de la seva realització pràctica o del seu rendiment econòmic, un rendiment

econòmic amb les finalitats altruistes indicades, un rendiment econòmic traduït en "guany, pèrdues i duros".

Hem de tenir en compte, també, els aspectes humans. Sol acomodar els seus plantejaments a les possibilitats i forma de ser de les persones amb qui tracta, fins i tot té un compte detallat divertit: "gaires truges seria dificultat per trobar-los porqueres, ja que ara les noies no volen aqueix nom". Són inqüestionables el seu sentit de la justícia i caritat i, a la vegada, l'avaluació pragmàtica del treball com a factor productiu. Els tractes amb els masovers i d'altre personal tenen a vegades un to paternalista: "Però jo sóc del parer de fer-los bons tractes als masovers ja sigui perquè quan el masover es guanya la vida sol anar millor l'amo, ja sigui per caritat".

Ja hem dit que la segona part era molt semblant estructuralment a la primera, si bé reflecteix més moderació i seguretat en les seves opinions. Les experiències l'han fet més realista i ja no transcriu sempre el que sent a dir, en mostra més segur degut a les pròpies experimentacions, sobretot la rotació de conreus. Elabora mètodes per restaurar terrenys no cultivats i per passar dels sistemes tradicionals de conreus que ell proposa, sense produir problemes per al masover. Torna a parlar de com fer rendir més les heretats i, en aquest sentit, a la p.337 diu: "l'ideal de l'Agricultura, que la meua teoria aconsegueix fer realitat, és collir molt amb poc "gasto", mentre que el sistema actual dóna pas a un resultat revers, collir poc amb molt de treball, la qual cosa prové del fet que han de fangar molt i afemar poc perquè el sistema necessita molt fems i permet fer-ne poc. És la viceversa del meu que necessita poc fems i permet fer-ne molt...". Aquesta segona part ja acaba amb més optimisme perquè comença a veure els resultats del seu estudi.

Resumint la nostra opinió, hem d'afirmar que creiem en la importància i els mèrits d'aquests apunts del Metge Cots. Hom pot discutir més o menys les seves teories, ja que les coses tècniques són opinables, però hem d'estar d'acord que ell intenta una aportació interessant a l'Agricultura. Una aportació adreçada al millorament de les heretats en benefici de les persones. Hem de subratllar també la seva responsabilitat envers la casa, la família, els masovers i els pagesos del seu entorn.

Per renovar les tècniques de treball rutinàries aporta una bona dosi d'imaginació i de mesures altrament assenyades. Agronòmicament, creiem que anava ben encaminat en les rotacions de conreus, la utilització del fems, la integració del bestiar amb la terra, els contractes amb els masovers i les relacions humanes i l'explotació agrària.

Hem de destacar també la seva preocupació per modernitzar l'explotació del bestiar. Els fracassos que hi va tenir probablement, ja ho hem dit, foren més deguts a la impossibilitat d'aplicar-se en aquell context que no pas a la incorrecció de les teories. El temps li ha donat la raó pel que fa a aquesta explotació (granges de gallines, vedells,...); precisament el nostre metge va reflectir, quan ningú no en parlava, algunes intuïcions d'aquesta evolució.

Deixeu-nos acabar finalment aquesta comunicació amb els mots d'aleï pròctic que el nostre amic Tomàs Castells escriu en acabar de comentar la primera part d'aquests "APUNTS D'AGRICULTURA".

"Després de llegir aquests apunts, la imatge del Metge Cots es veu més gran, potser perquè en la nuesa del camp es transparenta la veritable dimensió humana de les persones".

NOTA: Els textos dels Apunts han estat corregits ortogràficament per facilitar-ne la claredat, en canvi hem conservat el llenguatge col·loquial amb els seus castellanismes per no traïr-ne l'espontaneïtat.